

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
IV Всеукраїнської науково-практичної конференції
У двох частинах
Частина 2

(Суми, 19 травня 2017 року)

Суми
2017

ЛУЦЕНКО Д.

(науковий керівник – к. і. н., доц. *В. А. Нестеренко*)

СПОГАДИ БАБУСИ*

Моя бабуся, Луценко Зінаїда Андріївна, народилася вона 18 липня 1925 р. у селі Радьківка Сумської області (на той час була Харківська губернія). Навчалася у Стецьківській школі, де закінчила 7 класів. Середньої освіти не здобула. Батько – Радько Андрій Харитонович, мати – Радько (Сухотуп) Євдокія Яковлівна. В школі вони закінчили лише 4 класи і досить рано почали працювати у колгоспі. Протягом життя батько й мати Зінаїди Андріївни виховували 3-х синів та доньку. У сім'ї Радьків була досить добра хатинка. У користуванні було землі 25 соток. Щодо господарства: мали корову, свиню, курей й кролів.

Про голодомор у 1932-1933 роках Зінаїда Андріївна дізналася з розповіді батька, який пояснював своїм дітям про це лихо. Голод в Україні був штучним, тобто не через те, що відбувався занепад врожаю, а саме через відбирання державою продукти силою у людей. Проте, родина Радьків мала добрі запаси їжі - це корова (мати з молока робила сметанку, вершки, сири) та мішки зерна, які закопували під деревами. Крім того, виживали завдяки хлібу (250 грам/особу), який отримував батько, працюючи на колгоспному полі, а кухарі з дитсадочку, в якій ходив молодший син Мишко, давали в пилину товченої картоплі за його спів. Разом з матір'ю Зінаїда Андріївна пізньої осені збирали на полі бульбу, з якої отримували крохмаль. Його, в свою чергу, добавляли у тісто, з якого пекли хліб та

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження №0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

робили млинці. Так і пережила родина Радьків скрутні часи голодомору.

«Двадцять второго июня,
Ровно в четыре часа-
Киев бомбили, нам объявили,

Что началась война...» - цитує Зінаїда Андріївна про жахливу звістку - війну з Німеччиною, яку оголосили по радіо. Саме ці страшні слова запам'ятала вона на все життя. Зі страхом в очах батьки пригортали до себе своїх дітей, які захльобувалися слізьми та заспокоювали їх словами переконання в те, що все минеться. Зінаїда Андріївна пам'ятає, що лише старший рідний брат Іван був змушений піти на фронт у 19 років. Побув на фронті два роки, в його груди поцілів німецький снайпер. Родина Радьків отримала страшну звістку про смерть. Івана поховали у братській могилі. Щодо середнього сина, Радька Петра Андрійовича, працював в Німеччині. По завершенню війни Петро повернувся на Батьківщину до своєї сім'ї.

На окупованій території в селі Стецьківка родина Радьків переживала страшні часи, працювали у колгоспі. Зінаїда Андріївна згадує, що під час окупації «каральний загін» проникав у села, виганяв з хат людей, спалював помешкання та розстрілював господарів. На той час родина Радьків мала знайому, яка добре розумілася в німецькій мові та просила німців, щоб залишили їх в живих, так як цивільні люди ні в чому не винні. Сім'ї казала про умови, які ставлять вороги, для того, щоб всі залишилися живими. Від німців батько Зінаїди Андріївни змушений був сховатися в лісі, бо вороги розшукували його і погрожували вбити через те, що він партизан. Проте, після відступу «карального загону», він повернувся до родини.

Не обійшло ще одне лихо родину Радьків. Німці взяли до себе в полон єдину доньку та ще душ зо три із села, щоб

доглядали за їхнім хазяйством, готували їм їжу, прали одяг... Не витримавши такого тиску, Зінаїда Андріївна вдалася до хитрощів. Старшого офіцера попросила відпустити до сусіднього села, де zostалися її родичі. Після згоди німців, щодуху бігла дівчина до своїх рідних. Сім'я Радьків вимушена була переїхавши до с. Піщане, їм надали житло. Згадує Зінаїда Андріївна і місцевих старост, бургомістрів, які забирали з багатодітної родини одного чоловіка й відправляли служити на фронт.

З вуст начальника Івана Маяровського, який був керівником заводу КРЗ, на якому працювала Зінаїда Андріївна, почула про перемогу Радянського Союзу та припинення бойових дій. Працівники почали давитися слізьми, згадуючи скільки рідних полягло за страшні часи війни.

Родина Радьків, мати з батьком, повернулися до рідної оселі та пішли у колгосп, а їхня донька – Зінаїда Андріївна влаштувалася до Павлівського цукрового заводу в місті Суми. Наймолодший братик – Мишко пішов до школи, а згодом - повернувся Петро з Німеччини. Обжилася сім'я досить непогано: відстроїла хату в селі Радьківка, яка постраждала під час війни, завела домашнє господарство: корів, свиней, гусей, курей, кролів та кіз.

Згадує Зінаїда Андріївна і голод з 1946-47 рр. Залишилося у неї на пам'яті десятки опухлих людей. Сім'я Радьків, на щастя, пережила те скрутне становище. Добре згадує Зінаїда Андріївна, яке харчування було на заводі у столовій: кожному працівнику давали 250 грам хлібця, розсольник варили не з солоних огірків, як прийнято за рецептом, а з зелених помідорів. Картоплі майже не додавали. Це пояснювалося дефіцитом продуктів. Бульйон на м'ясі не варили, а додавали трансжири - маргарин. Найрідше добавляли рослинні - олію для того, щоб розсольник був «наваристим». На друге насипали ложки зо дві кашиці.

У 1950 році одружилася вона з Луценко Миколаєм Миколайовичем, який, у свою чергу, за часів Великої Вітчизняної війни дійшов до Берліну. Саме в місті Суми подружжя почало будувати хату, де оселилися і виростили у подальшому чотирьох дітей. Сім'я Луценко жили досить гарно та ні в чому собі не відмовляла. Чоловік Зінаїди Андріївни працював водієм та приносив у родину значні доходи, батьки купляли дітям все, що їм заманеться. Прожили 53 роки у коханні та злагоді.

МОРОЗОВ О.

(науковий керівник – к. і. н., доц. В. А. Нестеренко)

СПОГАДИ КІХТЕНКО ГАННИ ПИЛИПІВНИ*

Народилася 1 березня 1928 року у селі Мала Ворожба, Лебединського району Сумської області. Освіту вона здобула у місцевій школі, у котру ходила й під час війни. Було дуже важко, бракувало зошитів та олівців. Бабусині батьки, як і більшість селян, працювали у колгоспі та обробляли землю. На той час вони мали ще й трохи власної землі. Також виживати дозволяло власне господарство. Оскільки на ланці працювали за трудодні, родина продавала молоко, сир та сметану, щоб мати трохи грошей на різні потреби. На базар у Суми бабуся мала ходила пішки. Життя було дуже важким.

Ганна Пилипівна розповідає, що у неї був брат Петро та сестра Ніна, котрі на декілька років молодші за неї. Вона згадує, що під час голодомору її батько Пилип робив різні можливі

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження №0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».